

Aproximació a l'obra d'en Joan Crexell (In memoriam)

Era la nit del dia de Nadal del 1994 quan, al carrer de Muntaner junt a la seva dona Assumpcià³ i llurs dos fills esperant un taxi, un sobtat atac de cor s'endugué l'amic Joan Crexell. Onze anys (faré demà passat no l'altre) que el seu cos és al Cementiri de Montjuïc de Barcelona, a poca distància, pràcticament al peu, de la tomba del seu admirat Francesc Macià qui, luctuosa coincidència, moriria el Nadal de fa setanta-dos anys.

En Joan Crexell Playà va néixer a Barcelona el 31 de juliol del 1946; el seu primer cognom era Crexells, però aviat prengué la decisió de signar Crexell, sense la 's', atès que no volia ser confós amb el seu oncle, el filòsof i escriptor Joan Crexells, mort als trenta anys i de qui, ben segur malgrat no haver-lo conegut en vida, li venia l'amor a la catalana llengua i la dèria d'investigar, de furgar en la història del catalanisme i del pensament català. Al moment de trobar-se amb la gran desconeguda, en Joan Crexell posseïa, després d'anys de recerca i d'infatigable treball —i d'abocar-hi una quantitat de diners incalculable— la biblioteca independentista més important que mai no s'haja reunit, no sols en llibres, sinó també en publicacions periòdiques en català (fossin fetes a Catalunya o a la resta del món), de les quals, sobretot, n'era cofoi de la seva col·lecció de núms. u. A la Biblioteca d'en Joan Crexell, que li costà anys i panys de recollir i a la qual destinà tots els seus cabals, hi havia peces extraordinàries, originals i úniques, fins i tot un Llibre d'Actes —manuscrit— de la Generalitat medieval... En Joan havia començat una notable col·lecció d'escriptures i documents privats, dibuixos i gravats antics, en fi, també hi havia un prestatge dedicat a una altra seva passió: els OVNI, no debades fou destacat impulsor del Centre d'Estudis Interplanetaris... El fons bibliogràfic, després de llargues i complicades gestions amb l'objectiu d'evitar-ne la dispersió fou adquirit, per un preu força més simbòlic que real, per la Universitat Pompeu Fabra, on suposo que es pot consultar. Dubto molt però que el rigor, la metodologia, i per damunt de tot l'amor amb què dotà en Crexell aquest impagable aplec en paper de pensaments i fets catalans hagi trobat continuador.

Sense cap ànim d'assenyalar no ningú, potser fora l'hora que els nombrosos investigadors que es beneficiaren de la franca acollida d'en Joan i que gràcies a la seva tasca pogueren completar —i fins i tot, iniciar— llurs treballs o estudis, ho manifestessin en públic reconeixement. Sé que el nostre és un país de desagraïts però a voltes cal recordar-ho, per si un cas hi volem posar remei. El currículum d'en Joan Crexell era —només n'assenyalo alguns essencials aspectes— de treure's el barret: llicenciat en Ciències de la Informació (de quan se'n deia «Periodisme»); president del Centre d'Estudis Interplanetaris; president de la Convenció per la Independència Nacional; membre del Pen Club Català; membre de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana; membre de la Societat Catalana de Comunicació de l'Institut d'Estudis Catalans; col·laborador del Centre d'Història Contemporània de la Generalitat de Catalunya. Una bona part de la investigació periodística la dedicà a l'estudi i a l'anàlisi de la premsa catalana, i de forma especial la clandestina i la de l'exili. Quasi sense excepció no hi ha pas cap estudi sobre aquest tema, posterior o contemporani d'en Crexell, que no l'hagi de citar o de referir-se, necessàriament, a la seva ingent obra de recerca. Més d'un cop en Joan es topà amb la desagradable realitat, perquè amb la il·lusió que el caracteritzava comentava amb un o altre una nova troballa, o el desllorigador d'un enigma i, al poc temps, aquella idea o fet sortia en forma d'article (i a voltes de llibre!) amb la signatura de l'espavilat de torn... País petit, sí, i poblat per uns quants voltors, també. Perquè us feu una idea aproximada de la transcendència de la feina feta per en Joan Crexell, més enllà de la d'erudit i de savi que compaginà amb l'acció constant al carrer, en una època en què això podia significar perdre la llibertat o la vida, us en faig cinc cèntims: [Haig de fer menció del molt apreciable ajut que m'ha donat el meu germà Xavier (<http://xavierborras.blogspot.com>), periodista també com en Crexell, per a compilar i redactar el text que segueix.] El 1971 el trobem de coeditor de *Cròniques*, publicació per a universitaris de la qual en van sortir tres números fins a la detenció d'en Fèlix Martí, directiu de la Fundació Jaume Bofill, que era qui s'encarregava de l'edició material. A l'Equip de Redacció hi

havia, a més a més, en Joaquim Ferrer Roca, Raimon Martínez Fraile, Miquel Sellarès i Oriol Pi de Cabanyes. Del 1971 al 1974 forma part de l'Equip Catalunya '71 el qual, amb elements del Front Nacional de Catalunya (FNC), del Partit Socialista d'Alliberament Nacional (PSAN), de la Unió Democràtica de Catalunya (UDC) i dels llavors coneguts com a «pujolistes», cada Onze de setembre preparava i escampava un opuscle (del corresponent a l'any 1972 se'n va fer 60.000 exemplars). És l'ànima de la clandestina Col·lecció «Papers de Treball i de Formació», amb dos llibres publicats: *Lluita contra la repressió (mesures de seguretat)*, aparegut el 1972, i *El poble de Catalunya i la República espanyola davant l'Estatut (els Estatuts del 1931 i 1932 comparats)*, que sortí el 1974. Entre els anys 1972 al 1976 és coeditor amb Miquel Sellarès i redactor del mensual d'informació *Avui*, portaveu del Servei d'Informació Català (SIC). En van publicar 39 números, i diversos monogràfics («Enquesta sobre l'Assemblea de Catalunya», «Report de Treball sobre la Campanya per l'Us Oficial de la Llengua Catalana», «Per un Ensenyament Popular Català», «Homes de Catalunya, Avui»), amb una mitjana de tirada d'entre 2.500 i 3.000 exemplars. Com a redactor de l'*Avui-SIC* va ser detingut el 28 d'octubre de 1973 a l'església de Maria Mitjancera, en la famosa caiguda dita dels «113» de l'Assemblea de Catalunya. Empresonat a la Model de Barcelona, alliberat i de nou perseguit —sota ordre de «*búsqueda y captura*»—, es va haver d'amagar a la Parròquia de Santa Agnès, i fins a l'estiu del 1976 visqué en la clandestinitat. Durant el llarg mes d'empresonament, en Joaquim Ferrer Roca tingué cura de continuar fent l'*Avui-SIC* i evitar així que la policia pogués pensar que havia capturat tot l'equip de dita publicació. L'any 1974 fundà la Copisteria Mar Blava (carrer de Bailèn, 130, Barcelona), que serà activa fins el 1978. En aquesta impremta es van imprimir publicacions del GASC («pujolistes»), CDC, UDC, CSC, ERC, PSAN, IPC, fàbriques en vaga, associacions de veïns —com la intrometible *Butifarra!*— i el mateix *Avui* del SIC, a més a més de fulls volants diversos, especialment de l'Assemblea de Catalunya i de les Edicions Catalanes de París, tot destacant-hi el que contenia la lletra i la música d'*Els Segadors* (del qual es va arribar a fer uns 250.000 exemplars), així com una octaveta que marcà un punt d'inflexió, la d'una fàbrica en vaga (Standard Elèctrica, gener del 1976): amb dipòsit legal!, per la qual cosa la policia no va poder detenir els qui la repartien (se'n va parlar a la premsa de l'època). També s'hi van imprimir llibres, com la primera edició del seu *Premsa catalana clandestina (1970-1977)* i *Cançoner revolucionari de la joventut*, tots dos del 1977, dins de les Edicions Crit, les quatre edicions de la *Poesia completa* de Joan Salvat-Papasseit (facsimil de les originals a cura del mateix Joan Crexell), amb 11.000 exemplars (de 1976 a 1978). En l'apartat d'opuscles, a més a més de publicar treballs del PSAN i d'IPC, es van editar els primers documents de Convergència Democràtica de Catalunya (CDC): «Estatuts», «Programa Econòmic i Social», «Què és CDC», els nou primers títols de la Col·lecció «Textos CDC», i l'edició de l'Estatut de 1932. També va editar publicacions de Convergència Socialista de Catalunya (CSC, d'on sortiria el Partit Socialista de Catalunya, PSC): «Pel Socialisme», i els quatre Quaderns de Formació («Autogestió», «Línies Sindicals», «Fet Nacional» i «Partit i Lluita pel Socialisme»). Un llibre curiós i també intrometible el qual —com d'altres papers que sortien impresos d'aquella copisteria, ni el mateix Crexell ho sabia que es feien a casa seva!— fou el recull de poesia Gespa Price, que per ell mateix, mereix un text a banda. El març de 1976 en Joan Crexell es fa militant de CDC i és encarregat de la Direcció de Publicacions (*CDC Informacions*, 1976 a 1979; *Convergència*, 1979-1980; *CDC Debat*, 1976-1980; i l'esmentada Col·lecció «Textos CDC»). El setembre del 1980, per greus discrepàncies —i, per què no dir-ho, també per negar-se a ser sotmès a censura— amb el principal líder de CDC sobre el nivell d'autogovern que en Joan Crexell creu i vol fins a la plena Independència de Catalunya, abandona la Convergència d'en Jordi Pujol. El 1987 és un dels membres fundadors de la Convenció per la Independència Nacional (CIN), de la qual serà president entre 1989 i 1991. Participà activament de les dues primeres convencions (la de 1987 i la de 1989); si la primera va obrir els ulls del poble català sobre la viabilitat econòmica de la Independència de Catalunya, la darrera va prestigiar allò que hom ha convingut en anomenar «l'independentisme democràtic» suara representat sota les sigles d'ERC (per contraposició als qui no rebutjàvem d'altres formes de lluita; aquesta qüestió creà un greu enfrontament al si de la CIN). El 1986 es presenta, com a independent, en les llistes d'ERC al Congreso de los Diputados, propiciant la renovació de la militància i, sobretot, de l'oligarquia dirigent d'ERC (entrada al partit dels grups de Colom i de Carod). Fixeu-vos en el detall que una etapa molt important de l'activitat «de carrer» d'en Joan la desenvolupà mentre era cercat per la policia espanyola d'ocupació (tardor de 1973-estiu de 1976). Més que un fre, la seva precària situació l'esperonà a multiplicar-se en

benefici de la lluita per l'alliberament de Catalunya. Recordo que el vaig veure —me'n feia creus!? en més d'una manifestació d'aquella època, a risc que l'enxampessin i el fotessin per sempre... En Joan publicà vint-i-cinc llibres que són en conjunt una insubstituïble font de coneixements i una fonamental aportació a la història de l'independentisme català. També publicà poesia i narrativa (i algunes traduccions d'autors que eren del seu interès), en edicions d'autor reduïdes per fer-ne obsequi als qui apreciava i li plaia. Dels llibres que li publicaven les diverses editorials, en reservava els exemplars que li pertocaven com a autor i els regalava també als amics. Un detall de la bibliografia que us anoto: fixeuvos que durant els vint anys que van del 1975 al 1994 en Crexell publicà almenys un nou títol cada any; aquest fet no és pas casual perquè era un objectiu que en Joan es posà a si mateix i que, malgrat totes les dificultats de l'edició en català, aconseguí sobradament. *La premsa catalana clandestina, hoy*, edició anònima del Servei d'Informació Català (SIC), 1975. *Sons i malsons d'un hivern passat*, recull de contes, edició de l'autor, 1976. *Premsa catalana clandestina, 1970-1977*, Edicions Crit, 1977; el 1982 fou inclòs, relligat de nou amb una nova coberta, al fons de l'Editorial El Llamp *Poesia patriòtica catalana sota la Dictadura de Primo de Rivera*, edició de l'autor, 1977. *Textos militars catalans, 1924-1926*, introbable edició de l'autor de setanta-cinc exemplars numerats a mà i signats, 1978. *Paul Eluard, poemes de resistència*, traducció i edició de l'autor, 1979. *La fi del cagaelàstics. Poesia política anònima, 1939-1979*, Edicions de la Magrana, 1980. *Nit de sant Joan i altres històries*, edició de l'autor, 1981. *Els fets del Palau i el Consell de guerra a Jordi Pujol*, Edicions de la Magrana (dues edicions), 1982. *Si és boig, que el tanquin! Poesia popular anònima, 1977-1982*, amb una molt especial col·laboració d'en Pere Quart, Editorial El Llamp, 1983. *Origen de la bandera independentista*, Editorial El Llamp, 1984 (2a edició corregida i augmentada, 1988). *Antologia de ciència-ficció catalana*, diversos autors, Edicions 62, 1985. *El monument a Rafael Casanova*, Editorial El Llamp, 1986. *La Caputxinada*, Edicions 62, 1986. *Premsa catalana clandestina i d'exili, 1917-1938*, Editorial El Llamp, 1987. *El Complot de Garraf*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988. *Bibliografia catalana dels anys més difícils, 1939-1943*, en col·laboració amb Albert Manent, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988. *A Franco, tretze poemes catalans, 1939-1975*, Editorial El Llamp, 1989. *Bibliografia catalana de la represa, 1944-1946*, en col·laboració amb Albert Manent, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990. *El llibre a Catalunya durant la Guerra Civil*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991. *La manifestació de capellans de 1966*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992. *La bandera dels catalans d'Amèrica*, edició de l'autor, 1993. *Nacionalisme i jocs olímpics del 92*, Editorial Columna, 1994. *L'Agrupació de metges catalans a l'exili (1944-1946)*, edició de l'autor, 1994. *Sobre els ovni*, edició de l'autor, 1994. Recordo, fins i tot abans de somniari en esdevenir editor, quan amb en Joan Crexell anàvem a trobar, per a conversar-hi, aquelles persones amb les quals ens sentíem deutors i agraïts, atès que n'havíem pogut llegir els seus escrits (o que sabíem de la seva participació en tal o tal fet) que ens obriren els ulls a mons nous de coneixement, sobretot de la nostra història recent. No en faré pas la llista ara, només dir-vos que els més joves podrien haver estat els nostres pares encara que la majoria pertanyien a la generació dels avis i, en alguns casos excepcionals, de la dels besavis. Aquesta dèria per anar a trobar les fonts, pròpia d'un periodista d'investigació com en Joan, em magnetitzava i m'arrossegava a llocs i situacions a voltes extraordinàries. Mai no se m'havia acudit que podria parlar amb els qui, junt a en Francesc Macià, prepararien la invasió, des de Prats de Molló, de Catalunya per alliberar-la; o assabentar-me, de la pròpia veu dels protagonistes que des dels EUA havien treballat estretament amb la OSS (precedent de la CIA) per envair Catalunya, ja sotmesa al franquisme, preparant el desembarcament aliat a la platja de Badalona... La sensació d'ésser a tocar dels herois és gairebé indescriptible: de la més amagada pregonesa del vostre cos sentiu nàixer una força vital que ho pot tot, que us confereix un poder infinit, sense aturador. És tanta l'embranchida que, dies i dies després de l'encontre encara en noteu l'impuls, i l'aprofiteu per posar mans a l'obra, i encomaneu als qui són al vostre voltant de la mateixa il·lusió. Aquests herois que vaig conèixer, de la mà d'en Joan, eren gent aparentment com els altres, però a tots els distingia un mateix tret: per més edat que tinguessin, per més que la malaltia els colpegés, per més patiments que la pròpia acció els hagués causat, tots, tots sense excepció, lluien una espurna en llur esguard que els delatava: la guspria que encén la flama de la llibertat. Per això els coneixereu, si mai teniu la gran sort de trobar-vos-en algun. I aquest esguard espurnejant, després de tants d'anys, és el que em ve a la memòria quan ara penso amb en Joan Crexell. El tenia a tocar gairebé a diari i no me n'adonava! Prova del que us dic és que quan la situació em duu a la fatídica idea de llençar la

tovallola, que no hi ha res a fer... el simple exercici de recordar-lo em reconforta, m'empeny al pensament positiu i a l'acció. El mateix que em passa amb en Joan em succeeix amb qualsevol dels altres pròcers de la pàtria que he tingut l'honor de conèixer; sé que ells potser no hi són, però mentre em quedi alè en mi seran vius. En Joan Crexell, a banda dels treballs publicats com a director de Publicacions a la premsa de CDC, col·laborà assíduament en l'apartat d'opinió política a *Canigó*, *Avui* i *Diar[ò] de Barcelona* amb més de 150 articles i algunes monografies. També signà col·laboracions a *Tele-Estel*, *Xaloc*, *Serra d'Or*, *El Correo Catalán*, *Orifloma* (2a època), *La Nació*, *L'Opinió Catalana*, *Debat Nacionalista*, *Capçalera*, *Set Dies*, *Revista de Catalunya* i *El Llamp* —bisetmanari que dirigí des del primer núm. (el 0, aparegut el 23 de febrer de 1984) fins el núm. 16 (22 de novembre del 1984). Sobre les col·laboracions a la premsa catalana d'en Joan Crexell convé saber que a cops usava de pseudònims, a quin més curiós i moltes vegades, per no dir sempre, amb objectius concrets i força llunyans de la voluntat d'anonimat. Caldria fer un estudi acurat de les publicacions assenyalades per a recollir-los tots i fixar-ne l'autoria. Ara me'n vénen al cap dos «d'històrics» (no eren pas originals seus, però els utilitzà per a evitar-ne l'oblit): «VIC» i «ME», respectivament «Visca la Independència de Catalunya» i «Mori Espanya». D'entre les monografies publicades a la premsa, especialment important fou l'aportació d'en Joan a la història de les manifestacions de l'Onze de Setembre, amb l'estudi sobre la «Detenció de patriotes l'Onze de setembre del 1901» (aparegut com a «Extraordinari Onze de setembre» de la revista *El Llamp*, núm. 11, 30 d'agost de 1984). També cal destacar dues publicacions que en Crexell emprengué en solitari l'any 1993: la primera fou el butlletí de bibliografia i bibliofília *Paper Groc* (el darrer núm., el 20, ja no s'arribà a imprimir i el núm. 19, datat el desembre de 1984, el distribuïrem després de la mort d'en Joan); l'altra eren els *Fulls Republicans, butlletí de pensament (i història) independentista*, el darrer núm. del qual, el 33 (desembre de 1994), l'haguérem de distribuir també ja mort el seu autor. [Del *Paper Groc* en vaig fer un (sense numerar, un full de paper groc, mida DIN A4, imprès per les dues cares), sota el títol «In Memoriam», que es repartí al seu funeral. La localització exacta del vas on reposen les restes d'en Joan és aquesta: «Tomba Menor A, núm. 236, Misericòrdia, Agrupació 3a, Cementiri de Montjuïc, Barcelona».] D'aquest panorama de l'obra d'en Joan Crexell, hi ha pel cap baix dos aspectes que he de comentar encara: les col·laboracions especials i els llibres inèdits. Pel que fa a les col·laboracions especials en tinc constància de la participació d'en Joan a: • «El 50è Aniversari de l'afusellament del President Lluís Companys», Generalitat de Catalunya, exposició al Centre d'Història Contemporània, Barcelona, 1990. • «Les Bases de Manresa i Cent Anys de Catalanisme», Generalitat de Catalunya, exposició al Centre d'Història Contemporània, Barcelona, 1992. • *Miscel·lània d'homenatge a Josep Benet*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat. • IV Jornades d'Estudis Catalanoamericans, 1990, Comissió Catalana Catalunya-Amèrica, Generalitat de Catalunya, 1992. • XIV Congrés Internacional de Vexil·lologia, Barcelona, 1991. • Primeres Jornades d'Història de la Premsa Catalana, Sant Cugat del Vallès, 1992. • Jornades de Lengua y Literatura Catalana, Gallega y Vasca, 1992. I ara passaré a assenyalar-vos els llibres d'en Crexell que restaren inèdits arran de la seva prematura mort. Aquest capítol potser és el més punyent, en el sentit que són obres de gran importància i que mereixen de ser publicades i arribar als lectors interessats. Per diverses raons aquests llibres encara no s'han publicat. Per exemple, en el cas de *Caplletres nacionalistes*, l'original del qual em regalà en Joan Crexell amb l'objectiu d'ajudar l'Editorial El Llamp quan ja s'albirava la segona ruïna de l'empresa, no vaig ser a temps de publicar-lo. L'autor proposava de fer-ne un tiratge molt reduït (de només 150 exemplars numerats) a fi de poder-ne fer una edició artesana i exclusiva per a bibliòfils. El text definitiu me'l lliurà el primer trimestre de 1994 però les il·lustracions trigaren més de mig any a resoldre's, i quan ja el tenia a punt per lliurar-lo a la impremta en Joan es morí. Haig de confessar que aleshores el llibre quedà en un calaix i, al poc temps, es produí el tancament de l'editorial i l'obligat trasllat del fons, originals i altra documentació. No vaig tornar a veure el *Caplletres nacionalistes* fins a l'any 2004; deu anys que era desat en un armari de casa meua on vaig desar l'original amb la intenció que no es perdés! Els inèdits són aquests set i, potser, podrien ser vuit atès que em sembla que també preparava un recull de poemes seus: 1 *El motí contra les quintes de 1773, una victòria de Catalunya* 2 *Les campanyes del «Català a l'Escola» durant el franquisme* 3 *Les declaracions de l'abad Escarré a Le Monde (1963)* 4 *Premsa d'exili durant el franquisme (1939-1976)* 5 *La bandera de la Unió Catalanista* 6 *Catalunya a Felip V* 7 *Caplletres nacionalistes* * * * «Catalunya amb el aliats, 1939-1945» En Joan Crexell també va deixar escrita una memòria per fer una exposició a

Barcelona amb el títol «Catalunya amb el aliats, 1939-1945», un projecte detallat i que ell creia d'un doble interès en vistes al cinquantè aniversari de l'acabament de la guerra mundial. Per un cantó, i encara que Catalunya no formés part del bàndol aliat de forma «oficial», sí que hi va haver la possibilitat —com ja he mencionat— que s'hi arribés a incorporar; per l'altre, calia aprofitar l'oportunitat per explicar la persecució que —en els més diversos àmbits, en diversos països i en el propi— patiren els catalans durant aquella època: l'etapa més dura de la catalanofòbica Dictadura del general espanyol Franco. Crexell assenyala en el seu projecte que fóra interessant de fer coincidir l'exposició amb la desfilada que s'havia de fer el 8 de maig de 1995 a Londres (50è aniversari del Dia de la Victòria). Amant del detall, en Crexell proposa arxius, historiadors i, especialment, noms de persones que van viure aquells moments i que encara podien [poden?] aportar valuoses informacions. Una altra oportunitat perduda d'internacionalitzar el plet català que, tal vegada, si algú en recollís la torxa, es podria enllestir de cara al setantè aniversari del començament de la Guerra mundial (que serà l'any 2009), enllaçant-lo així amb el setantè aniversari de l'acabament «oficial» de la darrera Guerra d'agressió espanyola contra Catalunya. En Joan Crexell naturalment s'interessà per tots els aspectes de la nostra història i també per l'estudi dels trets distintius dels catalans respecte dels nostres insofribles veïns del Nord i de l'Oest. Un tema recurrent en la seva obra és la denúncia del pretès «pactisme» (entès com a aversió de l'enfrontament «violent» o de l'ús de les armes) dels catalans. Ja he comentat en altres textos que el pactisme català neix de, i obeeix a la necessitat, com a condició *sine qua non* per a poder ser rei dels catalans, que el monarca prometi o juri de respectar i fer valdre les Constitucions i Drets de Catalunya, i per això el ver significat de 'pactisme' és tot el contrari d'allò que interessats historiadors ens han volgut fer creure. Quan vaig convocar, d'acord amb la meua mare i germans, el Primer Premi Enric Borràs Cubells d'Història Militar de Catalunya (1991), com a homenatge a la memòria del nostre pare, calia triar un Jurat adient. És obvi que, entre els possibles candidats a membres del Jurat, vaig pensar de primer amb en Joan Crexell, que acceptà il·lusionat. També li ho vaig dir a n'Eduard Palanques —company de presó del meu pare i mestre tipògraf—, a n'Agustí Alcoberro —historiador i germà del meu amic i col·laborador Ramon— i a en Marc-Aureli Vila —gran geògraf, cofundador d'ERC, que fou auditor de Guerra (1936-1939), i apreciat amic també. Tots acceptaren amb la mateixa bona voluntat que en Joan; i el premi se l'endugué, amb tots els mèrits, el llibre d'en Ricard Faura Homedes *El Complot de Prats de Molló* (publicat després dins la Col·lecció «La Rella», El Llamp, 1991). L'interès d'en Joan per l'actitud «militar» dels catalans el comparteixo del tot. És per aquest motiu que he triat un text del meu germà Xavier sobre un dels llibres inèdits d'en Crexell que és il·lustratiu del seu pensament al respecte, i alhora us permetrà el coneixement d'un fet cabdal, que ha restat ocult, de la nostra història. **El motí contra les quintes de 1773, una victòria de Catalunya**[Comentat per en Xavier Borràs

(<http://xavierborras.blogspot.com>)] Aquest, possiblement, és l'inèdit de Crexell més ambiciós, tant pel que fa al gruix com pel seu contingut. La preocupació que tenia sobre el fet històric de les Quintes de 1773 provenia de la lectura que havia fet d'un estudi d'Enric Moreu-Rey, *Revolució a Barcelona el 1789*, sobre el Rebombori del Pa (IEC, Barcelona, 1967). Crexell es va decidir a investigar aquest antecedent de 1773 perquè coneixia l'existència d'un bon conjunt de poesies contemporànies anònimes sobre els fets. Si hi havia tants de poemes en català sobre un esdeveniment determinat era perquè aquest motí devia haver estat força important. «Més important —escriu a la introducció d'aquest volum inèdit—, potser, em vaig dir, que el Rebombori del Pa de 1789.» Estudiar el motí de les Quintes de 1773 li va suposar haver de consultar molta documentació manuscrita, no editada. Però va topar amb un problema insoluble: la impossibilitat de regirar els papers de l'Arxiu Històric de la Capitania General de Catalunya, ja que segons li va comentar a Crexell l'historiador Joan Cabestany, l'any 1940 el capità general de Catalunya, Luis Orgaz, en va fer traslladar a Madrid, al Servicio Histórico Militar, el que en quedava. Crexell ens proporciona troballes referents a la vivesa de l'esperit nacional d'aquella època disbauxada, com per exemple el fet real de l'aversió general dels catalans al servei forçat de les Quintes i la seva inclinació pel servei voluntari, poc o molt autoorganitzat amb oficials catalans, punt reconegut fins i tot per l'Ajuntament borbònic de Barcelona. Ens trobem, segurament, davant del fet popular més important del segle XVIII d'ençà de la derrota i ocupació de 1714, tot i la poca importància que ha rebut en els llibres d'història: de fet, ni el motí contra les Quintes de 1773 ni res del que en va seguir no té res a veure amb els preus del blat o amb la seva escassetesa, tal com ha defensat Pierre Vilar, al qual Crexell critica. «Es tracta —escriu Crexell—, d'una qüestió amb unes arrels més

profundes i directament relacionades amb la persistència de Catalunya com a país, ni que sigui sense un bri de poder. La principal aportació de l'obra és demostrar que, malgrat la submissió fruit de l'ocupació continuada i implacable, estem parlant d'unes persones que es comporten com a catalans [...], poc o molt desnacionalitzats, però catalans al cap i a la fi. I, d'això, n'eren potser més conscients a Madrid, i fins i tot a Barcelona si ens referim a l'exèrcit espanyol d'ocupació, com ho demostren la seva manera de reaccionar i les seves providències. La prova més clara la tenim el 1775, al cap de gairebé dos anys dels fets, quan malgrat estar l'ambient més calmat, Carles III mana que "se *garde y observe inviolablemente*" el Decret de Nova Planta de Felip V.» Aquest volum de Crexell també s'endinsa en un punt força interessant pel que fa a l'esperit català: la seva relació amb la vida militar, element prou viu encara en la segona meitat del segle XVIII, que Crexell documenta i explica: «L'esperit militar dels catalans, en el servei voluntari —repetim-ho—, era una realitat tot al llarg del segle XVIII, formant part de la manera de ser catalana. Alguns viatgers estrangers de l'època així ho van escriure [...]. Una última consideració: aquest no és un llibre antimilitar. A dos-cents vint anys dels fets, continua vigent el tema del servei militar obligatori, voluntari, mixt... Tant de bo que aviat poguem dir que el Govern de Catalunya hagi pogut decidir, sobiranament és clar, un sistema amb esperit català: el voluntari, i que poguem repetir un altre cop: «Valerosa Catalunya, valerosos catalans: minyons són que no reculen amb les armes a les mans.» **Epíleg** Un bon dia, a una hora molt matinera, en Joan em telefonà tot misteriós, ens havíem de trobar —em digué. Vaig anar fins al bar «El Yate», que era el més proper al domicili d'en Joan (al carrer de Muntaner de la capital de Catalunya); ja m'hi esperava i encetà sense preàmbul: «La Moreneta autèntica no és la imatge que es venera al Cambril del Monestir de Montserrat, la de veritat resta amagada i pocs són els qui ho saben, és més, n'hi ha més d'una de còpia. I saps el perquè d'aquesta suplantació? Doncs perquè la imatge original amaga un gran secret: a la bola del món que té a la mà l'infant hi ha el sant Graal, és a dir, l'Ull de déu. Hem d'anar a Montserrat, trobar la imatge autèntica i fer-ne una radiografia». Més relaxat després d'abocar-me aquell neguit que em semblava increïble, em comentà que ja Napoleó intentà d'apropiar-se'n, de la vera imatge, i que fins i tot el mateix Goebbels viatjà expressament amb la mateixa intenció. Cap a Montserrat s'ha dit! Ens hi vàrem passar el dia i, potser, una altra vegada us expliqui què hi vàrem fer... Durant el trajecte d'anada en Joan em contà com, no feia gaires anys, en Joan Raventós havia fet el mateix viatge, però dins del portamaletes! del vehicle que el duia al Monestir de la muntanya sagrada, on s'amagaria un temps per a evitar de caure en mans de la policia espanyola d'ocupació. Val a dir que jo mateix vaig estar a punt, al seu moment, d'anar a cercar el recer de seguretat que oferien als perseguits els abnegats monjos..., finalment no calgué atès que en Crexell em trobà un bon amagatall a Barcelona. L'interès d'en Crexell per tants d'aspectes de la història de Catalunya i de l'actualitat del dia a dia el portava a remoure-ho tot. Per exemple, tenia la mania de col·leccionar els núms. 1 de totes les revistes i els diaris en català —en va aconseguir 800!. O la seva dèria per la premsa, que el dugué a impulsar diverses publicacions periòdiques de crítica i sàtira: *El Triangle*, *El Drall*; o a ser l'ànima de la revista *Papers d'Ovni* del Centre d'Estudis Interplanetaris. O a perseguir el rastre dels papers d'en Francesc Pujols, de qui n'estava fascinat; per aquest motiu, m'aconseguí una fotocòpia d'un dels tres originals mecanoscrits de l'*Hiparxiologi* o *Ritual de la religió catalana*, en vistes a la seva publicació. En vaig demanar un pròleg a en Carles M. Espinalt, màxima autoritat —junt a l'Artur Bladé Desumvila— sobre Pujols, i un epíleg al filòsof Ramon Alcoberro; fins i tot vaig mantenir una llarga i profitosa entrevista amb la vídua d'en Faust, el fill d'en Pujols, a la mítica Torre de les Hores de Martorell. La llàstima fou que no hi vaig ser a temps d'editar aquesta insigne obra pujolsiana, però tretze anys després i gràcies al bon fer de l'amic Joaquim Auladell —que en el seu pròleg palesa la importància del treball d'en Crexell en pro de la divulgació del text— l'*Hiparxiologi* és a l'abast de tothom. Ara potser s'escau de fer-vos cinc cèntims dels altres inèdits d'en Joan Crexell. Alguns d'aquests textos, com *Les campanyes del «Català a l'Escola»* durant el franquisme, *Les declaracions d'Abat Escarré a Le Monde* (1963) i *Prensa d'exili durant el franquisme (1939-1976)*, són en la línia del tarannà de recopilador i analista de Crexell, seguint el fil dels llibres ja publicats de temàtica similar o continuadors d'aquells. N'hi ha un que mereix especial esment, *La bandera de la Unió Catalanista*, que havia de ser el quart i darrer volum d'una tètada dedicada a la bandera catalana. Crexell afirma en aquest volum que l'ensenya de la Unió Catalanista és una bandera molt especial perquè «els diners per sufragar les despeses de la seva realització foren aportats per gairebé deu mil catalanes. I, finalment, per la valentia d'unes dones el drap va ser salvat durant la Dictadura franquista». *Catalunya a Felip V*,

aplec de poesia popular, és el darrer inèdit que em manca de comentar, però qui millor que en Joan Crexell per a donar-vos-en un tast escatològic: «Al gran rei Felip V [*llegiu 'Quint'*], autor del número cent, dediqueu-li un pensament a mesura que vagi sortint.» També és remarcable el colofó que va redactar: «Aquest llibre, titulat *Virtuts del cagar i altres llepolies*, dedicat a la memòria de Felip V, fou acabat d'imprimir a Barcelona el dia ... de ... de 1996, 250è aniversari de la seva mort. L'edició ha estat feta per Joan Crexell, ciutadà de Catalunya. Els set primers exemplars són numerats i signats. Exemplar núm. ...» Amb la breu notícia que he fet de l'obra completa de l'amic Joan Crexell i d'alguns detalls de la seva persona, us n'haureu pogut fer una idea —almenys aquesta és la meva intenció— de la transcendència de la feina feta per l'homenatjat. Serveixi, si més no, la meua pobra aportació perquè alguna autoritat en la matèria faci l'estudi aprofundit de l'obra i de la biografia per ara inexistents d'aquest gran patriota que fou en Joan Crexell.